

וממשיך הכתוב ואומר: "והוא ירד והכה הארי בתוך הכור ביום השלג".

ומרחיבה הגמרא בביאור הפסוק [והראיה יח-ב ממנו]: "בן איש חי" — וכי אטו כולי עלמא בני מתי נינהו?

ומבאר הגמרא: אלא, "בן איש חי" — שאפילו במיתתו קרוי חי, ומכאן המקור שצדיקים במיתתם קרויים חיים.

"רב פעלים מקבציאל" — שריבה וקבץ פועלים לתורה, והיינו ש"קבץ" תלמידים ומלמדים לכבוד ה"אל".

"והוא הכה את שני אריאל מואב" — שלא הניח אדם גדול כמותו, לא במקדש ראשון שנקרא "מואב" כי בנאו דוד, ולא במקדש שני שכל המקדשות נקראו "אריאל".

"והוא ירד והכה את הארי בתוך הכור ביום שלג" — איכא דאמרי, דתבר גזוי דברדא, ששבר חתיכות קרח, ונחת וטבל לקריו כדי לעסוק בתורה⁽²²⁾.

אמר ליה רבי חייא: אם קרית — לא שנית! לא חזרת על למודך פעם שנית כדי שתתבונן בו. ואם שנית — לא שלשת! ואם שלשת — מתברר כי לא פרשו לך את הדבר לאשורו.

שהרי כבר דרשו את האמור בתחילת הפסוק הנזכר: "כי החיים יודעים שימותו" — אלו הצדיקים, שגם במיתתן נקראו חיים⁽²⁰⁾. וביאור "יודעים שימותו" הוא שנותנים אל לבם יום המיתה, ומושכים ידיהם מן העברה. ונמצא שסוף הפסוק "והמתים אינם יודעים מאומה" נסוב על הרשעים בחייהם, שנקראו "מתים" כי עושים עצמם כאילו שאינם יודעים וחוטאים. [אך המתים באמת יודעים את הנעשה אצל החיים⁽²¹⁾].

ומצינו שצדיקים במיתתם קרויים חיים שנאמר [שמואל ב כג כ] "ובניהו בן יהוידע בן איש חי, רב פעלים מקבציאל. הוא הכה את שני אריאל מואב" — שבצדקותו כאילו השפיל את כל הדורות במשך השנים שהיו קיימים שני המקדשים, כי לא היה בהם צדיק כמותו. ו"אריאל", הוא כינויו של בית המקדש, ונקרא גם "מואב" — על שמו של דוד המלך שבא מרות המואביה, ובנה את בית המקדש.

מהנעשה אצל החיים.

22. תוס' בב"ק [פב ב] הקשו שהרי רק אחר כמה דורות תקן עזרא טבילה לבעל קרי שבא לעסוק בתורה, וביארו שטבל לאכול חולין בטהרה.

ובאהבת איתן כתב שטבילה לתורה שבכתב נהגה בזמן בניהו, ועזרא הוסיף לתקן לתורה שבע"פ. או שבזמנו נאסר לבעל קרי רק דיבור בד"ת, ועזרא הוסיף לאסור גם הרהור.

20. ראה בראשית חכמה [אהבה ו נא] "שטהרו נפשם מזוהמת נחש שהם הקנאה התאוה והכבוד". ועוד להלן שם ש"נפשם דבוקה בנשמת חיים ומחיה קצת אף את הבשר".

21. ביערות דבש [דרוש טז] כתב שאלו ואלו דברי אלוהים חיים, כי הידיעה תלויה במעלת המת, שהקשורים לעוה"ז מתעניינים ויודעים מה נעשה אצל החיים, ואילו אלו שזככו ונתקו עצמם מעוה"ז, אין נשמתם נמשכת לגעת

הוכבד עליהם תלמודם מחמת שכחה, קא מציערי את עצמם לאדכוריה מה ששכחו.

אמר ליה חד לחבריה: האם ידע אבון, אבינו רבי חייא שהלך לעולמו, בהאי צערא?

אמר ליה אידך: מנא ידע? והא כתיב [איוב יד כא] "יכבדו בניו ולא ידע".

אמר ליה אידך: וכי לא ידע? והא כתיב [שם כב] "אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל". ואמר רבי יצחק: שכוונת הכתוב לומר שקשה רמה למת — כמחט בבשר החי.

ומחלקת הגמרא: אמרי, בצערא דידהו — צער גופם ממש כמו עקיצת הרימה⁽²⁵⁾, ידעי המתים, אבל בצערא דאחרינא — לא ידעי.

ומקשה הגמרא: וכי לא ידעי בצער אחריים? ! והתניא, מעשה בחסיד אחד שהיה עני, ונתן דינר אחד שהיה לו לעני אחר בערב ראש השנה בשני בצורת. והקניטתו אשתו על שנתן כל כספו, הלך ולן⁽²⁶⁾ בבית

איכא דאמרי, דתנא, שהיה שונה את כל סיפרא דבי רב, תורת כהנים⁽²³⁾ ביומא דפיתוא, ביום חורפי אחד, למרות שהוא יום קצר.

וממשיך רבי חייא לדרוש את הפסוק הנזכר בקהלת: "והמתים אינם יודעים מאומה" — אלו רשעים שבהייהן קרויין מתים⁽²⁴⁾. כמו שנאמר על צדקיהו [יחזקאל כא ל] "ואתה חלל רשע נשיא ישראל", ואף שהיה עדיין חי בימי יחזקאל, בכל זאת קורוהו הכתוב "חלל".

ואי בעית אימא, המקור שרשעים בחייהם קרוים מתים נלמד מהכתוב: [דברים יז ו] "על פי שנים עדים או שלשה עדים יומת המת". והרי בשעה שמעידים עליו ודנים אותו עדיין חי הוא, ובכל זאת הכתוב קורוהו מת. אלא הכוונה שנחשב המת מעיקרא, כיון שהוא רשע ונקרא מת מחיים.

בני רבי חייא נפוק לקרייתא לכפר, להתעסק בעבודת אחוזתם, אייקר להו תלמודייהו

"שהנשמה בהם כמתה, ואינה פועלת בגופים הפעולות הרוחניות", ועי' מכתב מאליהו [א 72].

25. כך פירש רש"י, והתוס' יו"ט [אבות ב ז] הביא משו"ת הרשב"א [ח"א שסט] שאין בשר המת מרגיש באיזמל, שהרי חנטו את יעקב, והעלה מכך שהוא צער הנפש, וכ"כ בספר חסידים [תתשסג]. ובשו"ת רדב"ז כתב שמרגיש רק רימה הנוצרת מבשרו ונענש בה, אך שאר דברים אינו מרגיש.

26. המהרש"א תמה איך הלך "חסיד" [שבכל מקום הוא ר"י בר אלעאי] ללון במקום טומאה בליל ר"ה. וביאר כדעת הריטב"א שמעשה זה

ובעינים למשפט כתב שרש"י להלן [כ ב ד"ה דאשכחן] נקט שעזרא למד מ"יום אשר עמדת" וסבר שבניהו דרש כך מעצמו, וכן משמע מדברי המרדכי בפתחתו למסכת חולין שעשרת השבטים מחמירים מאד בטבילת קרי אף שלא ידעו מתקנת עזרא. [וראה מאירי כב א, ומה שכתבנו שם בהערה 4].

23. תוס' ביארו שהוא חמור שבספרים ונחשב כ"ארי", [ומהרש"א כתב שנסוב על דיני הקרבנות הקרבים במקדש שנקרא "ארי אל"]. והוא "בתוך הבור" כי ספר זה נסוב על אמצע שבספרים — חומש ויקרא.

24. ראה ראשית חכמה [תשובה ב ז]

הקברות⁽²⁷⁾ בליל שני של ראש השנה⁽²⁸⁾.
ושמע שתי רוחות של שתי ילדות מתות,
שמספרות זו לזו⁽²⁹⁾.

אמרה חדא לחברתה: חברתי, בואי ונשוט
בעולם, ונשמע מאחורי הפרגוד, שהיא

מחיצה המבדלת בין מקום השכינה, ונדע
מה פורענות בא השנה לעולם, שהרי העולם
נידון בראש השנה⁽³⁰⁾.

אמרה לה חברתה: איני יכולה, שאני בת
עניים, ואני קבורה במחצלת של קנים⁽³¹⁾.

לא היה אלא חלום, וכיון שהקנטתו אשתו
השתמש בחלום של ליל ר"ה שהוא אמיתי יותר
כדי לדעת איך להחליק מעניו.

והגרי"ס ביאר באור ישראל [כז] שהיה
מצטער שנכשל במדת הכעס, וכיון שארע לו כן
בערב ר"ה וידע שלמחר הוא נידון, ותיקון
המדות טעון זמן רב, לכן לן בביה"ק כדי לחוש
בעליל בשפלות האדם, ובכך להכניע עצמו
במהרה.

וראה בזהר [בראשית כג] שכאשר מדת הדין
מתוחה על אדם, נשלח לו עני שירחם עליו, וע"י
כך ירחמו עליו מדה כנגד מדה, ונמצא שאותו
חסיד העמידוהו בנסיון כדי להצילו ממדת הדין
שהיתה על כל העולם, וכיון שעמד בה ניצל,
וע"י לב אליהו [ח"א עמ' קיט].

27. היראים [שלד] הוכיח מכאן שאין דורש אל
המתים אלא כשדורש לגופו, אף לרוחו מותר,
שהרוח אינה נחשבת "מת". והבית יוסף [יו"ד
קעט] דחה ראייתו, וכתב שלא היה נחשב דורש
אל המתים, כי לא הלך על דעת לשמוע דבריהם,
אלא שהיה מתבייש ללון אצל אחרים, כדי שלא
ירגישו שהקנטתו אשתו, וגם בשנים הבאות לא
רצה שידברו אתו אלא בא לשמוע כשמדברות זו
עם זו.

ובשו"ע [שם] פסק שמותר להשביע לחולה
שישוב אליו אחר מותו, וציין הגר"א לדברי
היראים ולמעשים בסוגיין "באותו חסיד ושמואל
וזעירי", וכונתו שמהיראים מוכח לחלק בין
משביעו בחייו למשביעו אחר מותו, כי בחייו
אינו דורש לגופו אחר מיתה, ואף שהחסיד רק

"שמע", הרי משמואל בסמוך מוכח שמותר גם
לשאול, וראה עוד להלן.

אכן בסנהדרין [סה ב] אמרו שהדורש אל
המתים מרעיב עצמו ולן בביה"ק, וביאר רש"י
שעושה כן כדי ש"שד של ביה"ק יהא אוהבו
ומסייעו בשפיו" והיינו שאינו דורש מהמת
עצמו, אלא שמשתמש במקום המתים, ולשיטתו
לא קשה כלל.

28. כך ביאר הגר"א, וטעמו, שהרי נידונין רק
ביום ר"ה ואינו יכול לשמוע מה גזרו אלא
בלילה השני, וראה ערוך לנר [ר"ה טז א]

29. כתב המב"ן [שער הגמול ד] שאין הכוונה
לדיבור בחיתוך לשון, אלא הודעה והשגה שיש
לנפשות מזו לזו.

30. תוס' בר"ה [טז א] הקשו שהרי בפסח
נידונין על התבואה ולא בראש השנה. וביארו
שהיו מזכירים בשמים בר"ה את הדין הנזכר
בפסח שלפניו, ועוד, שסוגיין כרבי יהודה
שתחילת דין התבואה בר"ה וגמר דינה בפסח.

31. הצ"ח תמה והרי רק הנשמה עולה, ואילו
הגוף העטוף במחצלת נח בקברו? וביאר שאין
הנפש נפרדת מהגוף עד שיכלה הבשר [שבת
קנב ב] וכיון שנקברה במחצלת שאינה נרקבת
כתכריכין לא יכלה להפרד ולשוט כחברתה, ולכן
בשנה הבאה שאלה אותה שוב, שמא כבר יכולה
לשוט, וענתה לה שעדיין לא כלה הבשר.
אך הריטב"א כתב שהנשמה נראית בדוגמת

אלא לכי את, ומה שאת שומעת אמרי לי.

הלכה היא, שטה, ובאה חזרה.

ואמרה לה חברתה: חברתי מה שמעת מאחורי הפרגוד?

אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה ראשונה, בתקופת היורה בי"ז בחשון – ברד מלקה אותו. שעתידי ברד ליפול סמוך לרביעה שניה, (32) ומה שנזרע כבר הוקשה, והברד שוברו. ומה שיזרע ברביעה השניה ישאר עדיין רך, והברד לא ישברנו.

הלך הוא וזרע ברביעה שניה, בכ"ג חשון. של כל העולם כולו לקה, שלו לא לקה. [ובכך קבל שכר על מה שנתן לעני בערב ראש השנה, עין יעקב].

לשנה האחרת, הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו.

אמרה הדא לחברתה: בואי ונשוט בעולם, ונשמע מאחורי הפרגוד מה פורענות בא לעולם.

אמרה לה: חברתי, לא כך אמרתי לך, איני יכולה שאני קבורה במחצלת של קנים. אלא לכי את, ומה שאת שומעת, בואי (33) ואמרי לי.

הלכה ושטה ובאה.

אמרה לה חברתה: חברתי, מה שמעת מאחורי הפרגוד?

אמרה לה: שמעתי, שכל הזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו.

הלך הקדים וזרע ברביעה ראשונה. כדי שיתקשה עד רביעה שניה, כי שדפון מלקה רק צמח רך ולא צמח קשה, של כל העולם כולו נשרף ושלו לא נשרף.

אמרה לו אשתו: מפני מה אשתקד, שנה ראשונה, של כל העולם כולו לקה ושלך לא לקה, ועכשיו של כל העולם כולו נשרף, ושלך לא נשרף? — סח לה כל הדברים הללו.

אמרו, לא היו ימים מועטים עד שנפלה קטטה בין אשתו של אותו חסיד, ובין אמה של אותה ריבה שהיתה קבורה במחצלת.

אמרה לה אשתו של החסיד לאמה של אותה ריבה, לכי ואראך בתך שהיא קבורה במחצלת של קנים, וגנאי הוא, כי רק עניים קוברים בה.

לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות, ושמע אותן רוחות שמספרות זו עם זו.

אמרה לה: חברתי, בואי ונשוט בעולם,

מה שמכוסה הגוף.

ראשונה כבר הוקשה".

32. רש"י פירש ש"עתידי ברד ליפול סמוך לרביעה ראשונה ומה שנזרע כבר הוקשה" וזה תמוה, איך כבר הוקשה, ולכן גרסו בצידו "סמוך לרביעה שניה" וכך התבאר בפנים. אך גם זה תמוה כי ההפרש ביניהם מועט מאד, ויש שגרסו "שעתידי ברד ליפול, ומה שנזרע סמוך לרביעה

33. במעון הברכה ביאר ששנה זו הוסיפה לומר לה "בואי" כי רק בשנה ראשונה הנשמה חוזרת לגוף שעדיין לא בטל [ראה שבת שם] אך בשנה שניה נפרדת ממנו ואינה שבה, ולכן הוצרכה לבקש "בואי" ממחיצתך החדשה למחיצתי.

ונשמע מאחורי הפרגוד מזה פורענות בא לעולם.

אמרה לה: חברתי, הניחני! דברים שביני לבינך כבר נשמעו בין החיים.

ומוכיחה מכך הגמרא: אלמא ידעי המתים מה שמתרחש אצל החיים, שהרי ידעה מה אמרו לאמה.

ודוחה הגמרא: דילמא אינש אחרינא שכיב, והלכה רוחו לאחר פטירתו, ואמר להו.

תא שמע, דזעירי הוה מפקיד זוזי גבי אושפזכתיה בעלת האכסניה שלו. עד דאתי ואזיל לבי רב — שכיבה, מתה, אזל בתרה לחצר מות לבית הקברות.

אמר לה: זוזי היתומים — היכא הם?

אמרה ליה: זיל שקלינהו מתותי צנורא דדשא — בחור מפתן הבית שהדלת סובבת בו — ברוך פלן, במקום פלוני.

ובקשה לי אילך: אימא לה לאימא שלי שתשדר לי מסרקאי מסרק שלי, וגובתאי דכוחלא, קנה שכוחלים בו [ואמרה כך מעגמת נפש שמתה בצעירותה], בהדי באמצעות פלוניתא אשה פלונית, דאתי

למחר לקבורה.

ומוכיחה מכך הגמרא: אלמא ידעי מה שנעשה בין החיים, שידעה שיש אשה גוססת ונוטה למות.

דוחה הגמרא: דלמא "דומה", שהוא המלאך הממונה על המתים, קדים ומכריז להו. שמודיע להם כי עכשיו יבוא פלוני. אבל שאר דברים שבין החיים אינם יודעים.

תא שמע, ראייה שהמתים יודעים מהמתרחש בעולם, דאבוה דשמואל הוה קא מפקודי גביה זוזי דיתמי. כי נח נפשיה לא הוה שמואל גביה, הוה קא קרו ליה לשמואל "בר אכיל זוזי דיתמי [בנו של אוכל כספי היתומים].

אזל שמואל אבתריה לחצר מות, לבית הקברות⁽³⁴⁾ ונגלו לו המתים כאילו הם בעיגול חוץ מקבריהם.

אמר להו: בעינא "אבא", מבקש אני את אבי, ששמו "אבא"⁽³⁵⁾.

אמרו ליה המתים: "אבא" טובא איכא הכא.

אמר להו: בעינא "אבא בר אבא".

עצמו, אלא שאל ע"י הזכרת שמות ובהקיץ, ודבר זה מותר. וראה הערה 27 שהגר"א הקדים להביא מעשה של שמואל לפני זעירי, ומסתבר שטעמו משום ששמואל שאל רק לצורך יתומים, ואילו זעירי שאל לצורך ממון עצמו. ועיין מהרש"א [נדה טז א].

35. הגרעק"א [יו"ד רמב] הקשה הרי אסור לקרות לאביו בשמו אף אחר מותו. וצידד ששם

34. במצפה איתן תמה הרי שמואל כהן היה ואיך נכנס לביה"ק, והוכיח מכאן כהריטב"א שכל המעשים בסוגיין לא אירעו אלא בחלום. וכן יש ליישב כפירוש הגר"א ש"חצר מות" אינו בית הקברות אלא מקום רוחני שבו שוכנות נפשות המתים.

וכבר כתב הבית יוסף [יו"ד קעט] ששמואל לא נחשב "דורש אל המתים" כי לא עשה שום מעשה של חיבור אל המתים, שהרי לא הרעיב

אמרו ליה: "אבא בר אבא" נמי טובא איבא הכא.

הוסיף שמואל ושאלו: מאי טעמא אחיבת? מדוע חייכת?

אמר להו: בעינא "אבא בר אבא אבוה דשמואל" — היבא הוא?

ענה לו אביו: דחשיבת בהאי עלמא בעולם הזה (37), טובא.

אמרו ליה: פליק למתיבתא דרקיע!

אמר ליה: אי חשיבנא, בקשתי שיתחשבו במשאלתי ונעייילזה ללוי למתיבתא דרקיעא! ואכן, עיילזהו ללוי.

אדהכי, חזיין שמואל ללוי חברו שמת, דיתיב אבראי, שהיה יושב חוץ לעיגול שישבו בו המתים.

אמר ליה שמואל לאביו: זוזי דיתמי — היבא נמצאים?

אמר ליה שמואל ללוי: אמאי יתבת אבראי, חוץ לעיגול, וגם מאי טעמא לא סלקת למתיבתא דרקיעא?

אמר ליה: זיל שקלינהו באמתא דרחיא, קח אותם מאמת הרחיים. הכסף שתמצא שם. עילאי ותתאי, הרי הוא כסף דידן. וכסף מציעי, דיתמי.

אמר ליה לוי: דאמרי לי: כל כי הנך שני כמספר אותם שנים דלא סלקת למתיבתא, שאתה לא עלית לשיבתו דרבי אפס, ואחלישתיה לדעתיה, ובכך גרמת לו חלישות הדעת — לא מעיילינן לך למתיבתא דרקיע (36).

אמר ליה שמואל: מאי טעמא עברת הכי?

אדהכי והכי אתא אבוה. חזייה שמואל לאביו, דהוה קא בכי, ואחיד.

אמר ליה: חלקתים כך כדי שאי גנובי גנובי, מוגנבו מדידן. כי יטלו את הכסף שיימצאו בתחילה למעלה. ומאידיך אי אכלא ארעא, הקרקע תקלקל המטבעות מלמטה, אכלא מדידן, והעיקר שלא יפסדו כספי היתומים.

אמר ליה שמואל: מאי טעמא קא בכית?

ומסיקה מכך הגמרא: אלמא, דידעי המתים מי חשוב בין החיים, שהרי אביו אמר לו "דחשיבת בהאי עלמא" (38).

אמר ליה אביו: משום דלעגל קא אתית, במהרה תמות ותקבר.

והיה ראוי לישב בישיבה של מעלה, רק שעדיין לא הורשה להכנס.

"אבא" מותר כיון שמשמעותו "אבי", וכל שכן כשאומר כן שלא בפניו וכוונתו למשמעות "אבי", [וכן משמע מביאור הגר"א שם ס"ק טו]. והחיד"א בשם הגדולים שאסר לקרות לאביו בשם "אבא".

37. רש"י [ד"ה אלמא] נקט שהוא חשוב בין החיים והכוונה ל"עולם הזה". אך תוס' נקטו שהוא חשוב בעולם הנשמות, ו"האי עלמא" הוא העולם שאביו נמצא בו.

36. ביאר הגר"א שבכך ענה לו למה לא עלה למתיבתא דרקיע, ומה שלא ישב עם המתים בעיגול, הוא משום שהיתה מעלתו למעלה מהם,

38. כך פירש רש"י, אך תוס' נקטו שהראיה

— כי אמר להו משה לאבות, מאי הוי? והרי לא יבינו בכך כלום⁽¹⁾.

ומקשה הגמרא מאידך: **אלא מאי דעתך** לומר, שרבי יונתן סובר **דידעי**. אם כן יקשה להפך: **למה ליה למשה למימר להו, שהקב"ה קיים הבטחתו, והרי הם כבר יודעים מכך מעצמם?**

ומתרתצת הגמרא: שהקב"ה שלחו לספר להם **לאחזוקי ליה טיבותא למשה**, על מעשיו למען בניהם.

אמר רבי יצחק: **כל המספר אחרי המת בגנותו אחר מיתתו, הרי הוא כאילו מספר אחרי האבן⁽²⁾**.

איכא דאמרי, שטעמו מפני **דלא ידעי** שמדברים עליהם. **ואיכא דאמרי**, **דידעי**, ועם זאת לא איכפת להו.

מקשה הגמרא: **איני**, כיצד אמרת שהמספר בגנותו של מת אינו מצער? **והא אמר רב פפא: חד אישתעי מילתא בתריה דמר שמואל**, דבר בגנותו לאחר מותו, **ונפל קניא**

דוחה הגמרא: **דילמא שאני שמואל, כיון דחשיב, קרמי ומכרוזי פנו מקום לשמואל**, ולכן ידע אביו המת שבנו שמואל הוא חשוב בעולם הזה, אף שהמתים אינם יודעים מה נעשה אצל החיים.

ואף רבי יונתן הדר ביה. ממה שאמר [בעמוד א] שהמתים אינם יודעים מאומה.

דאמר רבי שמואל בר נחמני, אמר רבי יונתן: מנין למתים שמספרים זה עם זה? שנאמר [דברים לד ד] "ויאמר ה' אליו [אל משה, לפני מותו]: זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמור".

ודייק רבי יונתן: **מאי "לאמר"? למי יש לו למשה לומר, והרי הוא הולך למות?**

אלא, כך אמר הקב"ה **למשה: לך לאחר הסתלקותך מהעולם ואמור להם לאברהם ליצחק ויעקב: שבועה שנשבעתי לכם — כבר קיימתיה לבניכם**.

יט-א **ואי סלקא דעתך דלא ידעי המתים, שאין הם מבינים כלום, אלא רק חשים בצער של גופם**

מעצמו אך יודע מאחרים, אולם רבי יונתן למד מ"והמתים אינם יודעים מאומה" ומשמע שאף אם ישמע מאחרים אינו מבין, כי אינו מרגיש אלא צער גופו, וכנגד זה הוכיח ממה שמשה אמר לאבות.

2. בפירות תאנה הקשה שהרי אמרו בערכין [טו א] שאסור להוציא שם רע אפילו על עצים ואבנים. ותירץ על פי היראים [קצא] שהאיסור בעצים ואבנים רק כשמפסיד לבעליו, ולכן במת שלא שייך איסור זה, אמרו שהאיסור תלוי אם יודע או איכפת לו.

ממה שאמר לו "דלעגל אתית", [והדחיה, שידע זאת מהכרות "פנו מקום"]. ולכן העירו שהרי אפשר לדחות כדלעיל ש"דומה" מודיעם, וכתבו שאינו מודיע אלא סמוך למיתה, אך כל כך מוקדם אפילו דומה אינו יודע שאדם עומד למות.

1. המהרש"א הקשה הרי לעיל אמרו "דילמא איניש אחרינא שכיב ואמר להו" ואיך הוכיחו מכאן שהמתים יודעים מהחיים, והרי משה אמר להם.

וביאר שלא אמרו כך אלא לרבי חייא שלמד מהפסוק "יכבדו בניו ולא ידע" דהיינו שלא ידע